

Яроменко Оксана Володимирівна, к.геогр.н., доцент, доцент кафедри географії і туризму, **Смик Галина Миколаївна, Лобова Наталія Миколаївна**, магістранти кафедри географії і туризму (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), Yaromenko_ov@ukr.net

ГЕОГРАФІЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ У РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

***Анотація.** У статті досліджено географію народних художніх промислів Рівненщини. Розкрито зміст поняття «народні художні промисли». Здійснено історико-географічний аналіз розвитку народних художніх промислів в регіоні. Визначено чинники формування осередків народних промислів у Рівненській області. Охарактеризовано розвиток народних промислів в минулому за видами. Виділено майстрів декоративно-ужиткового мистецтва на Рівненщині за сучасними адміністративно-територіальними районами. Розкрито рівень збереженості різних видів художніх промислів Рівненщини на сучасному етапі. Рекомендовано шляхи збереження народних художніх промислів у регіоні.*

***Ключові слова:** народні художні промисли, види народних художніх промислів, осередки розвитку народного мистецтва, майстри декоративно-ужиткового мистецтва, Рівненська область.*

Yaromenko Oksana Volodymyrivna, Ph.D in Geographical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Geography and Tourism, **Smyk Halyna Mykolaivna, Lobova Nataliia Mykolaivna**, Masters of Department of Geography and Tourism (Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne), Yaromenko_ov@ukr.net

GEOGRAPHY OF FOLK ART CRAFTS IN RIVNE REGION

Abstract.

***Introduction.** Folk arts are an integral part of Ukrainian culture and one of the traditional basic branches of folk art. The territory of Ukraine has preserved a unique spiritual culture and artistic traditions that have been embodied in the development of folk arts and crafts. The protection, revival, preservation and development of folk crafts requires a decision and proper state support in Ukraine and the Rivne region, since the fading of the creative initiative of folk craftsmen is being traced. The topic of the study is relevant in order to revive and preserve*

the traditions of folk arts, as well as to create conditions for their further use in the socio-cultural and tourist development of the regions of the country.

Methods. *The main research methods were analysis, historical-geographical and historical-ethnographic methods of research, the method of generalization.*

Results. *We have covered the geography of folk arts in the Rivne region. The content of the concept of «folk art crafts» is revealed. Historical and geographical analysis of the development of folk arts in the region has been carried out. The factors of formation of centres' of folk crafts in Rivne region are named. The development of folk arts in the past by types is characterized. The masters of decorative and applied art in Rivne region are named after the administrative-territorial areas at the present stage. The level of preservation of different types of art crafts of the Rivne region at the present stage is revealed. Ways to preserve folk crafts in the region are recommended.*

Originality. *Folk arts is one of the oldest traditional branches of folk art. According to the Law of Ukraine «On Folk Art Crafts», folk art crafts is a creative and production activity, the purpose of which is to create artistic products of decorative and consumer purpose, which is carried out on the basis of collective development and hereditary development of traditions of folk art in a certain area in the process of creative work. masters of folk arts. Depending on historical factors, natural conditions, peculiarities of everyday life and availability of raw materials in the territory of Ukraine the production of objects with local signs of artistic imagery, ornamentation, shaping was formed. It is known that the most developed handicraft in Rivne region was weaving, the most widespread in the northern regions of the region (Rokytnovsky, Dubrovitskyi, Zarichnensky areas), where high-quality varieties of flax from which the sickle cloth was made were grown. Cannabis and wool webs were woven in the southern regions of the region. The development of pottery is dated to areas where there were natural deposits of pottery clay. White clay products with ocher painted in Dubrovitsky, Rokytnovsky, Zdolbunov, Ostroh, Goshchan and Mlyniv districts were famous. Furry and cobbling were developed in almost all areas where masters of sewing cloaks and boots existed.*

Folk arts in general have become most widespread in Sarny, Rivne, Kostopil and Koretsky districts. As of January 1, 2018 (based on the materials of the Rivne Museum of Local History), 839 embroidery craftsmen, 79 craftsmen, woven craftsmen, 50 weaving masters and only 17 pysankans were registered in the Rivne region.

Conclusion. *The geography of artistic folk crafts of the Rivne region is multifaceted. The formation of the modern art craft of the Rivne region was influenced by the rich natural and preserved historical and cultural heritage of the region. We believe that the centers of folk arts accumulate considerable potential for the socio-economic growth of the region. And Rivne region today has a rare opportunity to preserve its unique folk crafts not only as a source of unique beauty, but also for further use in socio-cultural and tourist development.*

Key words: folk art crafts; types of folk art crafts, centres for the development of folk art, masters of decorative and applied arts, Rivne region.

Народні художні промисли є невід'ємною складовою української культури і однією з традиційних базових галузей народного мистецтва. На теренах України збереглась унікальна духовна культура та мистецькі традиції, які втілилися у розвиток народних художніх промислів та домашнього ремесла. Охорона, відродження, збереження і розвиток різних видів художніх промислів вимагають вирішення й належної державної підтримки в Україні та на Рівненщині, оскільки, нині спостерігається згасання творчої ініціативи народних майстрів. Тема дослідження є актуальною для відродження й збереження традицій народних художніх промислів а також створення умов для їх подальшого застосування у соціально-культурному та туристичному розвитку регіонів країни.

Основні аспекти розвитку художніх промислів в Україні досліджували Д. Бучко, І. Вах, А. Ващенко, В. Джаман, М. Дністрянський, А. Доценко, Я. Жупанський, О. Кузьмук, І. Нікольський, П. Сухий, О. Топчієв, М. Швець та ін. вчені, які акцентували увагу передусім на розвитку історії галузі. Водночас особливості територіальної організації художніх промислів у Рівненській області вимагають подальшого дослідження.

Метою нашої статті є дослідження просторового розміщення народних художніх промислів Рівненщини.

Народні художні промисли є однією з найдавніших традиційних галузей народного мистецтва. Згідно Закону України «Про народні художні промисли», народний художній промисел – це творча та виробнича діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів [1].

Залежно від історичних чинників, природних умов, особливостей побуту та наявності сировини на теренах різних регіонів України сформувалося виробництво предметів з локальними ознаками художньої образності, орнаментики, формотворення.

Природні чинники, основними з яких є орографічні особливості території, вивітні ресурси, клімат, ґрунти, водні ресурси, рослинний та тваринний світ, мають важливий вплив на формування та географію народних художніх промислів. Для прикладу, багатство водних об'єктів території Волинського Полісся сприяло розвитку художнього ткацтва (зокрема, миття та фарбування вовни), вичинки шкіри, виготовленні та фарбуванні ниток у вишивальництві. Лісові та рослинні ресурси необхідно розглядати не лише як джерело сировини, але й як постачальника для художніх промислів натуральних барвників, які історично використовуються населенням краю

у ткацтві, писанкарстві, вишивальництві тощо. Тваринний світ території, що досліджується, багатий і різноманітний та відіграє важливу роль у створенні предметів народного вжитку, стилізованих формах зображення та орнаментиці. Серед соціально-економічних чинників на формування та розвиток народних художніх промислів краю вирішальний вплив має населення, що проживає на даній території, яке виступає не лише творцем матеріальних благ, але й носієм культурної спадщини звичаїв, традицій та історичних навичок господарської діяльності.

Відомо, що найбільш розвинутим ремеслом на Рівненщині було ткацтво, яке дуже широко практикувалося у північних районах області (Рокитнівському, Дубровицькому та Заріченському), де вирощували якісні сорти льону, з якого виготовляли серпанкове полотно. У південних районах області ткали полотно із конопель та вовни. Розвиток гончарства спостерігався на територіях де були природні поклади гончарної глини. Так, на Рівненщині славились білі глиняні вироби з розписом охрою з Дубровицького, Рокитнівського, Здолбунівського, Острозького, Гоцанського та Млинівського районів. Кушнірство, шевство було розвинутим майже у всіх районах, де існували майстри з пошиття кожухів і чобіт [2].

У селах Погоріловка (Березнівський район) і Осова (Дубровицький район) проживали відомі у краї бондарі. Теслярі та різьбярі, які могли вправно змайструвати хату на зруб, проживали у Заріченському і Сарненському районах. Писанкарством, обробкою дерева та плетінням із лози займались жителі Здолбунівського і Дубенського районів. Вироби з кори і коріння сосни та соломи були більш відомі на Володимиреччині [3].

Історико-етнографічне обстеження сіл Рівненщини свідчить, що на її території діяли осередки традиційного народного мистецтва. У 40–50 роках ХХ ст. у Дубровицькому районі було п'ять таких осередків (села Вільне, Літвиця, Кривиця, Трипутня, Залішани), по два – у Здолбунівському (села Ступно, Нова Мощаниця) та Острозькому (м. Острог, с. Вілія) районах, по одному – у Корецькому (с. Клецька) та Дубенському (с. Залібівка) районах. У повоєнні роки майстрині із с. Крупове Дубровицького району з допомогою світлотіньової гами серпанкового полотна створювали унікальні орнаменти українського Полісся [3].

Вироби майстрів продавались на ярмарках Рівного, Житомира, Полтави, Мінська та інших міст. Про це свідчать експозиції краєзнавчих музеїв. До прикладу, у музеї етнографії у Мінську зберігається одяг із серпанкового полотна, витканий майстрами Дубровицького району. З метою розвитку художніх промислів при лісових господарствах області були створені сувенірні цехи. А в різних куточках України можна було побачити сувеніри, вироблені майстрами Клесівського та Сарненського лісництв [3].

Нині найбільшого поширення народні художні промисли набули на території Сарненського, Рівненського, Костопільського та Корецького

районів. Станом на 01.01.2018 року у Рівненській області зареєстровано 839 майстрів із вишивки, 79 майстрів, які займаються лозоплетінням, 50 майстрів з ткацтва та 17 – з писанкарства [4]. Про рівень збереженості різних видів народних художніх промислів Рівненщини на сучасному етапі та відповідно можливості для розвитку та подальшого їх застосування ілюструє рис. 1.

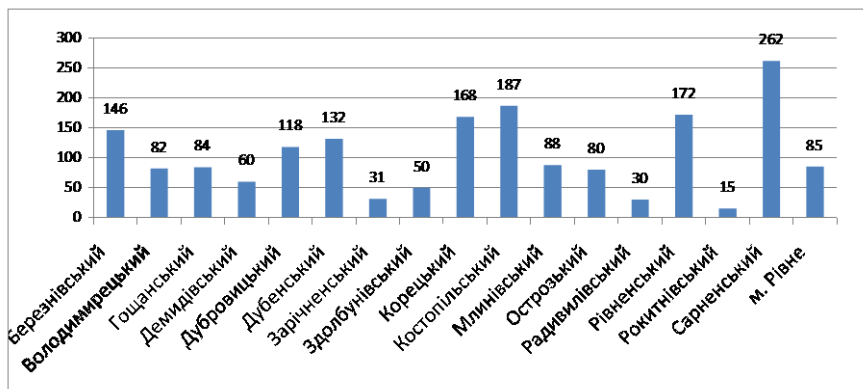

Рис. 1. Кількість майстрів декоративно-ужиткового мистецтва на теренах Рівненщини (станом на 01.01.2018 р.)

Здійснюючи короткий аналіз нинішньої географії художніх промислів в регіоні, зауважимо, що художнє ткацтво Рівненщини розвивалося впродовж століть. Нині ткацькими осередками у Рівненській області є: смт. Рафалівка та с. Мульчиці (Володимирецький район), села Борове, Дібрівськ та Мутвиця у Зарічненському, с. Березове у Рокитнівському районі, а також села та селища у Сарненському (с. Одринки, смт. Степань), Дубровицькому (села Великі Озера та Ясинець) та Березнівському (села Яцковичі та Балашівка) районах [4; 5].

На основі аналізу експозицій обласного краєзнавчого музею, матеріалів будинків народної творчості та розповідей сучасних майстринь нами визначено, що осередки гончарства географічно діють лише там, де народні традиції були передані з попередніх поколінь, передусім, у Березнівському, Дубровицькому й Здолбунівському районах, у містах Острог та Рівне. Сучасні осередки ковальства на Рівненщині зосереджені в центральних та південних районах: Гошанському, Березнівському, Рівненському, Млинівському, Демидівському та Дубенському. Значне місце серед відомих видів народного мистецтва Рівненщини належить різьбярству та обробці деревини. Найбільш потужні центри сучасної деревообробки нині знаходяться у Березнівському,

Володимирецькому, Дубровицькому, Зарічненському, Костопільському, Млинівському та Дубенському районах області.

Мистецтво вишивки живе й сьогодні на Рівненщині. Найактивніше народні майстри популяризують традиційну поліську вишивку в Березнівському, Дубровицькому, Сарненському, Гошанському, Дубенському, Костопільському, Острозькому, Рівненському районах та м. Рівне, що зумовлено історичними чинниками, попитом покупців на сучасні вишиті речі та напрямом відомих туристичних потоків в області.

Унікальним українським мистецтвом, пов'язаним водночас з віруванням, міфологією та з обрядами, є писанкарство. Найбільше майстрів писанкарства працює в місті Рівному. Поодинокі митці захоплюються писанкарством у Гошанському, Демидівському, Костопільському та Млинівському районах.

У лозоплетіння в регіон прийшли сучасні інструменти, нові технології з обробки матеріалів, з розробки нових макетів – усе це дозволяє створювати досить складні твори: вишукані шкатулки, скриньки, складно декоровані крісла. Найпотужніші осередки плетіння на Рівненщині сформувались в Костопільському, Гошанському, Дубровицькому та Рівненському районах.

Унікальним видом народного ремесла на Рівненщині є народна іграшка. Сучасні майстри деревообробки виготовляють традиційні для Полісся та Волині дерев'яні іграшки. В осередках художньої кераміки краю створюються іграшки з глини. Традиційними для Рівненського Полісся є ляльки з тріпаного льону. На сьогодні можна спостерігати відродження на теренах краю правдивного мистецтва створення ляльки-мотанки, яка з давніх-давен була невід'ємним атрибутом української родини. Нині виробництво ляльок найбільш розвинуте у м. Рівне, Острозькому, Рівненському, Сарненському, Березнівському та Дубровицькому районах [4; 6].

До нинішнього часу на Рівненщині збережені ремесла, що існували на нашій території здавен. Сьогодні вони відтворені у виробі сучасних майстрів. Про це свідчать численні виставки народного мистецтва, фестивалі й інші заходи регіонального, національного та міжнародного рівнів, де народні умільці представляють свої доробки – вироби з лози, рогози та соломи, писанки, дитячу традиційну іграшку, гончарство й сучасну кераміку, ткані вироби і вишиванки. Народні художні промисли й донині зберегли свою автентичність, стилістику, художньо-декоративний образ, колористику та самобутність. Тому функціонування сувенірних крамниць з наявними виробами майстрів художнього мистецтва є основою для розвитку сувенірного промислу в даному регіоні [7; 8].

Збереження та відтворення народних художніх промислів у сучасних умовах вимагає скрупульозного історико-етнографічного обстеження сіл Рівненщини з метою виявлення й фіксації самобутніх ремесел. Важливими є організації роботи творчих студій, гуртків, лабораторій тощо з метою передачі знань та умінь сучасному поколінню. Практично втраченими на

сьогодні є ринки збуту художніх виробів. Нині спостерігається негативна тенденція витіснення автентичних творів народного мистецтва стилізованими, низькопробними виробами, далекими від народної традиції, що спричиняє загрозу зникнення галузі народних художніх промислів.

Головними завданнями нинішнього розвитку народних художніх промислів на обласному рівні є [3]:

- вивчення проблемних питань у галузі народних художніх промислів Рівненщини та визначення шляхів їх вирішення;
  - фінансове та матеріально-технічне забезпечення розвитку декоративно-ужиткового мистецтва;
  - відновлення осередків народного мистецтва, а також їх сировинної бази;
  - відновлення магазинів та салонів для продажу художніх виробів;
- створення умов для продуктивної роботи майстрів народного мистецтва.

Таким чином, з проведеного дослідження, можна зробити висновок, що географія художніх народних промислів Рівненщини є багатогранною. На формування сучасного художнього промислу Рівненщини вплинули багата природна та історико-культурна спадщина регіону. Культурний ландшафт регіону є дуже привабливим для подальшого розвитку художніх промислів. У більшості адміністративно-територіальних районах області збереглися майстри з різних видів народного промислу: ткацтва, гончарства, лозоплетіння, вишивки тощо.

Вважаємо, що осередки народних художніх промислів акумулюють значний потенціал для соціально-економічного зростання регіону. Рівненщина нині має рідкісну можливість зберегти свої унікальні народні промисли не лише як джерело неповторної краси, а й для подальшого застосування у соціально-культурному та туристичному розвитку.

Список використаних літературних джерел

1. Закон України «Про народні художні промисли» Із змінами і доповненнями. URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 12.10.2019).
2. Локшук І. Художнє ткацтво Рівненського Полісся: питання історіографії. *Наукові записки РДГУ*. 2010. № 16. 345 с.
3. Про обласну програму збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів. URL: <http://oblrada.rv.ua/documents/rishennyu/> (дата звернення: 11.10.2019).
4. Рівненський обласний краєзнавчий музей. URL: <http://museum.rv.gov.ua/> (дата звернення: 16.10.2019).
5. Швець М. Народні художні промисли в Україні. *Географія*. 2007. № 18 (94). С. 20–25.
6. Кузьмук О. Осередки народних промислів як об'єкти туризму та чинник актуалізації національної культурної спадщини. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2006. № 7 (444). С. 20–23.
7. Вах І. С. До історії дослідження географії народних художніх промислів на Гуцульщині. *Історія української географії: Всеукр. наук.-теор. часопис*. 2005. № 12. С. 66–69.

8. Ткачук І. Г., Кропельницька С. О. Нові підходи у забезпеченні соціальної ефективності та конкурентоспроможності територіальних громад (на прикладі кластера народних художніх промислів «Сузір'я»). *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2008. № 3. С. 177–191.

References

1. *Zakon Ukrainy (Law of Ukraine) «Pro narodni khudozhni promysly»* iz zminamy ta dopovnenniamy. URL: [http // search.ligazakon.ua](http://search.ligazakon.ua) (Last accessed: 12.10.2019) (In Ukrainian).

2. Lokshuk I. (2010). Khudozhnie tkatstvo Rivnenskoho Polissia: pytannia istoriohrafii. *Naukovi zapysky RDHU (Scientific notes of Rivne State Humanities University)*, 16, 345 (In Ukrainian).

3. Pro oblasnu prohramu zberezhennta, vidrozhennia i rozvytku narodnykh khudozhnykh promysliv. URL: <http://oblrada.rv.ua/documents/rishennya> (Last accessed: 11.10.2019) (In Ukrainian).

4. Rivnenskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei (*Rivne Regional Museum of Local History*). URL : <http://museum.rv.gov.ua/> (Last accessed: 10.16.2019) (In Ukrainian).

5. Shvets M. (2007). Narodni khudozhni promysly v Ukraini. *Heohrafiia (Geography)*, 18 (94), 20–25 (In Ukrainian).

6. Kuzmuk O. (2006). Oseredky narodnykh promysliv yak obiekty turyzmu ta chynnyk aktualizatsii natsionalnoi kulturnoi spadshchyny. *Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm (Local History. Geography. Tourism)*, 7 (444), 20–23 (In Ukrainian).

7. Vakh I. S. (2005). Do istorii doslidzhennia heohrafii narodnykh khudozhnykh promysliv na Hutsulshchyni. *Istoriia ukrainskoi heohrafii: Vseukrainskyi naukovo-teoretychnyi chasopys (History of Ukrainian Geography: All-Ukrainian scientific-theoretical journal)*, 12, 66–69 (In Ukrainian).

8. Tkachuk I. H., Kropelnytska S. O. (2008). Novi pidkhody u zabezpechenni sotsialnoi efektyvnosti ta konkurentospromozhnosti terytorialnykh hromad (na prykladi klastera narodnykh khudozhnykh promysliv «Suziria»). *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy (Socio-economic problems of the modern period of Ukraine)*, 3, 177–191 (In Ukrainian).

Рецензент: д.геогр.н., професор Калько А. Д.